

İBRÂHİM BİZEKAN

edilmiş, altın cetvelleri çekilmiş, ancak süre isimleri yazılmamıştır. Hattatın bu mushafı, sanatının ilk dönemlerinde nesih yazıda henüz tavrının oluşmadığı sıralarda yazdığı anlaşılmaktadır. Aynı koleksiyonda mevcut dört kıtalık, murakka' şeklindeki klasik formundan farklı hilye-i şerif olgunluk döneminin eseri olup bunda Şeyh Hamdullah ekolünün sülüs ve nesih yazılardaki bütün özellikleri ve estetiği başarılı bir şekilde ortaya konmuştur. 1143 (1730-31) tarihli eser, 23 x 16,7 cm. ebadında klasik vişne çürüğü renginde deri ciltlidir. Birinci kıtada sülüs besmele, nesih esmâ-i hüsnâ yer alır. İkinci kıtada sülüs kelime-i tevhid, altında Hz. Ali'den rivayet edilen şemâil-i şerif, onun da altında hilye ile ilgili bir hadisin Hâkânî tarafından yapılan manzum Türkçe tercümesi vardır. Üçüncü kıtada sülüs besmele, ortada hilye metninin devamı, altında Enbiyâ sûresinin 107. âyeti, hilye metninin etrafında aşere-i mübeşşerenin isimleri yazılıdır. Dördüncü kıtada ise hilye ile ilgili hadisin Hâkânî'nin yaptığı manzum tercümesinin devamı ve ketebe kaydı yer alır. Şeyh Hamdullah'ın aklâm-ı sittede açtığı yolda üstün başarı göstermiş olan İbrâhim Bîzeban'ın, üstatların yazılarını aslından ayırt edilemeyecek derecede taklit kabiliyetine sahip olduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 21; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 51; Süleyman b. Ahmed, *Mir'ât-ı Hattâtîn*, TSMK, Yeniler, nr. 3512; A. Schimmel, *Calligraphy and Islamic Culture*, New York 1984, s. 53; Muhittin Serin, "Ekrem Hakkı Ayverdi Hat Koleksiyonu Envanteri", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 43-45; a.mlf., "Kâhire Dârü'l-Kütübü'l-Misriyye'de Osmanlı Hat San'atına Âit Eserler", *KAM*, XXVI/4 (1997), s. 60; Uğur Derman, "İbrahim Bîzeban", *TA*, XIX, 505.

MUHİTTİN SERİN

İBRÂHİM CEVRÎ
(bk. CEVRÎ İBRÂHİM ÇELEBİ).

İBRÂHİM CÜDÎ EFENDİ
(bk. CÜDÎ EFENDİ, Trabzonlu).

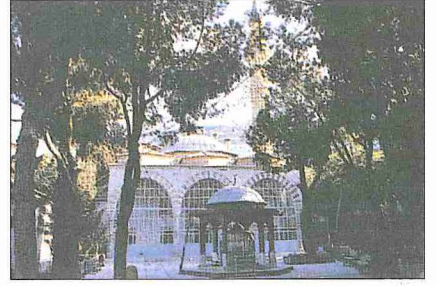
İBRÂHİM ÇELEBİ
(bk. ÂZERÎ, İbrâhim Çelebi).

İBRÂHİM ÇELEBİ CAMİİ

Manisa'da
XVI. yüzyılın ortalarında
yapılan cami.

Aynı adla anılan mahallede Karaköy caddesinin üzerinde bulunan cami ile yanındaki medrese ve türbenin bânisi olan İbrâhim Çelebi, Kadı Karamânîzâde Emre Efendi'nin oğludur. Babası gibi değişik yerlerde kadılık yapmış, Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmed'in Manisa'da sancak beyi olarak bulunduğu yıllarda (1542-1543) yanında Lalalık ve defterdarlık görevinde bulunmuş, şehzadenin 6 Kasım 1543'te vefat etmesi üzerine naaşını İstanbul'a götüren heyet arasında yer almıştır. Daha sonra İzmir, Menemen ve Marmara kadiliklarında bulunan evkaf mütevellisi ve emvâl nâzırı olan İbrâhim Çelebi, Sultan II. Selim'e de hocalık yapmıştır. 967 (1559-60) yılında hacca giderken Halep'te vefat etmiştir.

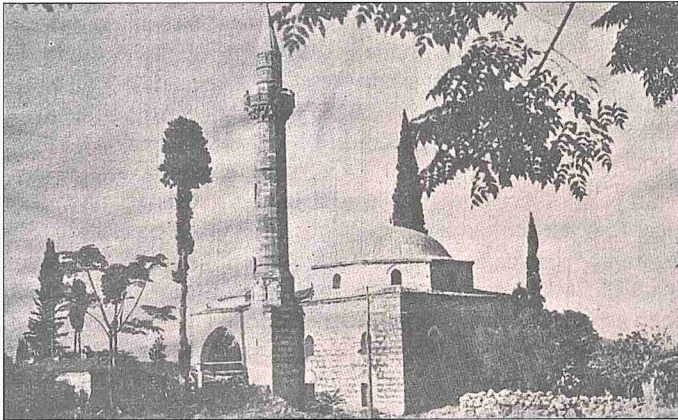
Yapının vakfiyesi yoktur. Caminin basık kemerli cümle kapısı üzerinde iki adet kitâbe bulunmaktadır. Bunlardan alta yer alan manzum Arapça kitâbe ebced hesabı ile 956 (1549) yılını verir. Bu kitâbeyeye göre cami ve medrese İbrâhim Çelebi'nin kadılık yaptığı yıllarda inşa edilmiştir.

İbrâhim Çelebi Camii – Manisa

Bunun üzerinde yer alan küçük kitâbe ise camide 1298'de (1881) yapılan onarıma aittir.

Cami genişçe bir avlu içinde yer alır. Günümüzde kapalı mekân haline getirilmiş bulunan üç birimli son cemaat yeri mermer sütunların taşıdığı, sivri kemerler üzerine oturan çokgen kasnaklı üç kubbe ile örtülüdür. Bu sütunlarda devşirme olarak Bizans dönemine ait mermer başlıklar kullanılmıştır. Kare planlı olan harim kısmının üzerini pandantifli büyük bir kubbe örtmektedir. Yüksek kubbe kasnağı sekizgen olup her yönünde sekiz adet küçük pencere bulunmakta, kubbenin ağırlığını masif dört duvar karşılamaktadır. Bu duvarların üzerine, her sırada iki adet olmak üzere iki sıra pencere açılmıştır. Bunlardan üst sıradakiler sivri kemerli, alttakiler ise dikdörtgen sövelidir. Alt kat pencerelerinin lentoları üzerinde tuğla alınlıklar bulunur. Caminin kuzeybatı cephesine bitişik durumdaki tek şerefeli minare oldukça yüksek bir kürsü üzerinde yükselmektedir. Her bir yüzü sivri kemerli sathî nişlerle hareketlendirilmiş olan sekizgen kesitli pabuç kısmından çokgen gövdeye üçgen pahlarla bağlantı sağlanmaktadır. Şerefe altı üç sıra stalaktitlidir. Minareye son cemaat yerinin köşesindeki bir kapıdan ulaşılmaktadır. Bunun aksi yönündeki (güneydoğu) kapı ise İbrâhim Çelebi'nin türbesine geçit vermektedir. Bu türbe, üzeri kubbe ile örtülü kare planlı bir hacim teşkil eder. İçinde mezar taşında yazı bulunmayan tek bir sanduka yer almaktadır. Caminin inşasında kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Beden duvarlarında, düzgün kesme taş ve derz aralarında iki sıra yassı tuğladan meydana gelen özenli bir taş işçiliği görülmektedir. Caminin dış ve iç süslemesinde fazla bir özellik görülmemektedir.

İbrâhim Çelebi Camii'nin eski bir fotoğrafı (Manisa Tarihi, rs. 27)

Ahşaptan yapılmış kadınlar mahfili geç tarihli olup bir önem arzemesi de ceviz ağacından olan minberi caminin inşaatından yirmi yedi yıl sonra yapılmış gerçek bir sanat eseridir. Minberin üzerine sağ yan kısmına hakkedilen, sülüs hatla yazılmış girift istifli iki satırlık Arapça kitâbede bunun İlyas adında bir usta tarafından 983 (1575) yılında yapıldığı kayıtlıdır. Üçgen aynalıkları ve korkuluk şebekelerinde altı kollu yıldızdan gelişen çokgenlerden meydana gelmiş geometrik desenler içeren ajurlu panolar bulunmaktadır.

Caminin avlusunda, üzeri altı adet sütuna dayanan kubbeli yeni bir çatı ile örtülü mermer şadırvan haznesi vardır. Bunun suyu Akbaldır deresinden alınmaktaydı. Fazla bir mimari özelliği olmayan medresesi avlunun iki yanındaki küçük hücrelerden meydana gelmektedir. Bu mütevazı ölçüdeki külliye'nin hazîresi ise caminin doğu tarafındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Çağatay Uluçay – İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939, s. 101-102, rs. 27; İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, [baskı yeri yok] 1946, I, 172-178; Keşfi Karadanişman, *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri*, Ankara 1977, s. 25-26; Feridun M. Emecen, XVI. Asırda *Manisa Kazâsi*, Ankara 1989, s. 33, 87-89; Çağatay Uluçay, "İbrahim Çelebi Mahallesi ve Camii Hakkında", *Gediz*, sy. 80, Manisa 1945, s. 3-5; M. Zeki Oran, "Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", *VD*, V (1962), s. 76-77, rs. 42.

ENİS KARAKAYA

İBRÂHİM ed-DESÛKÎ

(bk. DESÛKÎ, İbrâhim).

İBRÂHİM b. EDHEM

(إبراهيم بن ادھم)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr
(ö. 161/778 [?])

Zâhid, sûfi ve muhaddis.

Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi. Anne ve babasının hac için Mekke'de bulunduğu sırada orada doğduğunu söyleyenler de vardır. Ailesi Arap kabilelerinden Benî İcl'e veya Temîm'e mensuptur. Hakkında kaynakların verdiği bilgiler çelişkilidir. Genç yaşta zühd yoluna girmeye karar verinceye kadar Horasan'da yaşadığı anlaşılmaktadır. Memleketinden ayrılmadan önce birçok hizmetçisi bulunan zengin ve itibarlı bir ailenin çocuğu olduğuna dair kayıtlar, Belh hükümdarı

veya hükümdarın oğlu ya da torunu olduğu şeklindeki rivayetlerden daha doğru görünmektedir. Sahip bulunduğu bütün dünya nimetlerinden vazgeçip zühd yolunu seçmesi sebebiyle destanlaştırılan hayatına dair bilgiler arasında önemli farklılıklar görüldüğü gibi tarihî kimliğiyle menkıbelerde anlatılan şahsiyeti arasında da ciddi uyumsuzluklar gözlenmektedir.

Kaynaklarda İbrâhim b. Edhem'in zühd yoluna girmesine sebep olan menkıbevi bazı olaylardan söz edilmekte olup bunların en meşhuru, hizmetçisi İbrâhim b. Beşşâr'ın bizzat kendisinden dinleyip naklettiği hadisedir. Buna göre İbrâhim b. Edhem gençlik çağında avlanırken iki defa, "Sen bunun için mi yaratıldın, bunu yapmakla mı emrolundun?" şeklinde gapipten bir ses duymuş, aynı sesi üçüncü defa atının sırtındaki eyerin kaşından da işitmesi üzerine bütün malını mülkünü terkedip zühd yoluna girmeye karar vermiş, Abdullah b. Mübârek'in de aralarında bulunduğu altmış kadar ilim yolcusu gençle birlikte Mekke'ye doğru yola koyulmuştur. Başlangıçta, sahip olduğu geniş imkânları geride bırakıp vatanından ayrılmak kendisine ağır gelmişse de bir daha geri dönmek için nefesine karşı çetin bir mücadele vermiş ve kararında sebat etmeyi başarmıştır. Bu sıradaki ruh halini, "Birçok acı çektim, ancak vatanımdan ayrılmak kadar ağır geleni olmadı; nefsi me karşı en şiddetli kavgayı vatan hasreti hususunda verdim" şeklinde dile getirmiştir. Bir müddet sonra beraber yola çıktığı gruptan ayrıldığı anlaşılan İbrâhim b. Edhem çölde tek başına aylarca seyahat etmiş, menkıbeye göre bu sırada tanımadığı bir kişi ona arkadaş olup "ism-i a'zam" duasını öğretmiştir. İbrâhim b. Edhem bu duayı okuyunca Hızır'la buluşmuş, Hızır ona ism-i a'zamı öğreten zâtın Dâvud adında bir kişi, diğer bir rivayete göre İlyas olduğunu bildirmiştir. Hücvîrî ise İbrâhim b. Edhem'e ism-i a'zamı bizzat Hızır'ın öğrettiğini söyler (*Keşfü'l-mahcûb*, s. 202). İbn Asâkir, İbrâhim b. Edhem'in Abbâsî itihâlcisi Ebû Müslim-i Horâsânî'den kaçtığı için vatanından ayrıldığını belirtmektedir (*Târihu Dimaşk*, II, 372). Bu bilgi doğruysa Belh'ten 129 (747) yılı civarında ayrılmış olmalıdır.

Horasan'dan ayrıldıktan sonra Şam, Irak, Hicaz ve Rum (Anadolu) bölgelerine seyahatler yapan İbrâhim b. Edhem Mansûre (el-Masîsa), Sûr, Kayseriye (o zamanki Şam bölgesinin sahil şehri), Humus, Askalân, Beyrut, Basra, Kûfe, Mekke, Medine, Kudüs, İskenderiye, Trablus, Antakya,

Tarsus, Maraş gibi şehirleri dolaşır bostan bekçiliği, ırgatlık, değirmencilik gibi işler yaparak elinin emeğiyle geçinmeye çalışmıştır. Hayatının en az yirmi dört yılını geçirdiği Dimaşk'ta hemşehrîsi Şâkik-i Belhî ile karşılaştığında ona memleketinde bulamadığı huzuru Şam beldelelerinde bulunduğunu söylemiştir. Mekke'de iken babasının vefat ettiğini haber alınca ülkesine giderek babasının vasiyeti üzerine malını gerekli yerlere dağıttıktan sonra kendi payını da diğer vârislere bırakıp tekrar Mekke'ye dönmüştür. Bazı kaynaklara göre Belh'ten ayrılmadan önce evlenmiş, bu evlilikten bir oğlu olmuştur; Ebû İshâk künyesini bu sebeple almış olmalıdır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla daha sonra hiç evlenmemiş, bununla birlikte evlenip çocuk sahibi olmanın kendi bulunduğu durumdan daha hayırlı olduğunu da açıkça ifade etmiştir.

İbrâhim b. Edhem'in kara ve deniz seferlerine katıldığı, Bizanslılar'a karşı yapılan son deniz seferi esnasında ismi belirtilmeyen bir adada vefat ettiği kaydedilmektedir. Ölüm yılı için 130 (748), 140, 161, 162, 163 (780), 164 ve 166 gibi tarihler verilmekle birlikte kaynakların çoğu 161 (778) veya 162 (779) yılını zikretmektedir. Defnedildiği yerle ilgili olarak da Şam bölgesi, Askalân, Bağdat, Bizans'a ait bir ada, Sûkîn veya Sûfenen Kalesi, Mısır, Lût kavminin helâk edildiği mahal gibi çeşitli yerler zikredilmektedir. Ancak onun, kız kardeşinin oğlu şair İbn Künâse'nin "garp toprağındaki mezar" diye tanıttığı kabrinin Şam bölgesinde sahile yakın bir yerde bulunduğu kabul edilmektedir.

Ignaz Goldziher, Reynold Alleyne Nicholson, Ebû'l-Alâ el-Affî gibi araştırmacılar, İbrâhim b. Edhem gibi şahsiyetlerin riyâzet hayatını tercih etmelerini Belh'teki Budizm'in etkisine bağlamışlarsa da bu görüşün birçok bakımdan tutarsızlığı ortaya konmuştur (Ali Sâmî en-Neşşâr, III, 407-412). Öte yandan İbrâhim b. Edhem'in giydiği yün abâyı Kûfeli Şîî zâhidlerin de bir şiar olarak giydiği hatırlatılmış, ayrıca av sırasında meydana gelen bir olaydan sonra dua ederken, "Rabbim beni koruduğu sürece ..." şeklinde bir ifade kullanmasında hareketle onun kendisini Şîî imamlar gibi mâsum saydığı söylenmiş, buna benzer sebeplere dayanarak İbrâhim b. Edhem'in zühd hayatının Şîî kaynaklı olduğu ileri sürülmüştür (Kâmil Mustafa eş-Şeybî, I, 352-354); ancak bu iddianın da bir zorlamadan ibaret olduğu açıktır.